

ISH BERUVCHILAR VA TA'LIM MUASSASALARINING IJTIMOIY HAMKORLIK MUNOSABATLARI

Siddiqova S. G'.

*Buxoro muhandislik-texnologiya instituti rektori,
pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent.*

Tayanch so'zlar: korxonalar, ish beruvchilari, ta'lim, ta'lim muassasalari, kasbiy faoliyat, kadrlar tayyorlash, integratsiya, ijtimoiy hamkorlik, mutaxassis, muhandis

Ключевые слова: предприятие, работодатель, образование, образовательные учреждения, профессиональная деятельность, подготовка кадров, интеграция, социальное сотрудничество, специалист, инженер.

Key words: enterprise, employer, education, educational institutions, professional activity, personnel training, integration, social cooperation, specialist, engineer.

Резюме:

Mazkur maqolada ish beruvchilar va ta'lim muassasalarining ijtimoiy hamkorlik munosabatlari, ishlab chiqarish va ta'lim tizimi integratsiyalashuvi, kadrlar tayyorlash tizimini rivojlantirish, bo'lajak mutaxassislarning kelajakda mustaqil faoliyat yuritish qobiliyatlarini rivojlantirish, o'zaro manfaatli ijtimoiy hamkorlikni yo'lga qo'yish kabi masalalar yoritib berilgan.

Резюме:

В данной статье рассматриваются отношения социального сотрудничества работодателей и образовательных учреждений, интеграция системы производства и образования, развитие системы подготовки кадров, развитие способностей будущих специалистов к самостоятельной работе в будущем, налаживание взаимовыгодного социального сотрудничества.

Summary:

In this article, social cooperation relations of employers and educational institutions, integration of production and education system, development of personnel system training, development of future specialists' abilities to work independently in the future, establishment of mutually beneficial social cooperation such issues are covered.

Kirish. Mamlakatimiz iqtisodiyoti uchun zarur bo'lgan yuqori malakali malakali mutaxassislar tayyorlash uzluksiz ta'lim tizimining asosiy bo'g'inlaridan biri bo'lgan professional ta'lim tizimi zimmasiga yuklatilgan. Ushbu ma'suliyatli vazifani amalga oshirish uchun ishlab chiqarish korxonalari bilan ta'lim muassasalari o'rtasida mustahkam aloqalarni o'rnatish, boshqacha qilib aytganda, o'zaro manfaatli ijtimoiy hamkorlikni yo'lga qo'yish bugungi

kunning dolzarb masalalaridan biri ekanligi hech kimga sir emas. Biz tomondan olib borilgan kuzatishlar va ilmiy tahlillar asosida aniqlangan ma'lumotlar mazkur muammoning dolzarbligini tasdiqlaydi.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlis palatalarining qo'shma majlisidagi nutqida "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz", - deb ta'kidlaganlari bejiz emas [2].

Ishlab chiqarish – kadrlarga bo'lgan ehtiyojni, shuningdek, ularning tayyorgarlik sifati va saviyasiga nisbatan qo'yiladigan talablarni belgilovchi asosiy buyurtmachi, kadrlar tayyorlash tizimini moliya va moddiy-texnika jihatdan ta'minlash jarayonining qatnashchisidir. Ishlab chiqarish va ta'lim tizimi integratsiyalashuvini rivojlantirish kadrlar tayyorlash tizimini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida belgilangan. Ushbu dolzarb masala ishlab chiqarish korxonalarini bilan professional ta'lim muassasalari o'rtasida o'zaro manfaatli hamkorlikni yo'lga qo'yishni taqozo qilmoqda.

Tadqiqot materiallari va metodologiyasi. Bugungi kunda ta'lim muassasalari malakali mutaxassislarini bozor iqtisodiyoti talab va ehtiyojlari asosida tayyorlash, tayyorlov yo'nalishlari bo'yicha Davlat ta'lim standartlari talablari asosida talabalarda bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish, kelajakda mustaqil faoliyat yuritish qobiliyatlarini rivojlantirish muhim ahamiyatga ega. Buning uchun ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilish, boshqarish hamda sifatini nazorat qilishning yangicha yondashuv va zamonaviy metodlar asosida ilmiy asoslangan mexanizmini yaratish talab etiladi.

Oliy ta'lim muassasalari oldida turgan yana muhim dolzarb vazifalardan biri ta'lim jarayonini yangi o'quv-adabiyotlari va didaktik vositalar bilan ta'minlash, zamonaviy pedagogik texnologiyalarni hamda faol ta'lim metodlarini qo'llash hamda ishlab chiqarish bilan manfaatli ijtimoiy hamkorlikni yo'lga qo'yish va rivojlantirish hisoblanadi.

Q.T.Olimov ta'lim muassasalarida o'qitiladigan maxsus fanlarni mazmuni va mohiyatiga ko'ra quyidagi guruhlariga ajratadi [1]:

1. O'quv materialida texnikaga bog'liq masalalar yoritilgan maxsus fanlar.
2. O'quv materialida mahsulot ishlab chiqarish texnologiyasiga bog'liq masalalar yoritilgan maxsus fanlar.
3. O'quv materialida xom ashyo materiallariga bog'liq masalalarni yorituvchi maxsus fanlar.

4. Ishlab chiqarishni tashkil etish, boshqarish va iqtisodiyot to'g'risidagi o'quv materiallarini o'zida qamrab olgan maxsus fanlar.

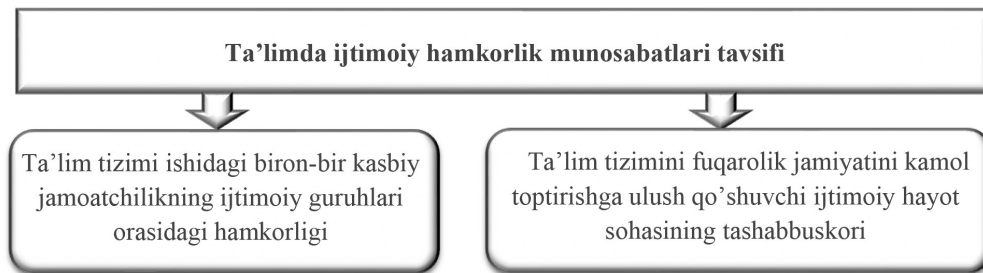
So'nggi yillarda ta'limda ijtimoiy hamkorlik tushunchasi bo'yicha fikrlar va xulosalar xorijlik olimlar A.Yu.Grankin, A.R.Baykulova, E.I.Baldisina va boshqalarning ilmiy-tadqiqot ishlarida ifodalangan. Ushbu va boshqa tadqiqotlar xulosalari, davlat va oila o'rtasidagi munosabat, davlatning shaxs, oila va jamiyatdan ustivorligi asosida qurilgan. Bu holat davlat organlarining oila va shaxs faoliyatiga aralashishiga olib keldi. Davlat tizimining bir qismi sifatida maktab ham, o'zaro munosabatlarning va birgalikdagi harakatning mos prinsiplarining omili hisoblanadi. Oxirgi yillarda bu muammoni aniqlash va uning yechimini anglash zaruriyati yuzaga keldi. Bu muammolar oila va ta'lim muassasasining hamkorligi bo'yicha alohida tadqiqotlarda (Yu.V.Medova), G.L.Mozjuxina, R.M.Vasilyeva, N.G.Odinets), shuningdek davlat hujjatlarida ifodalangan [8].

Tadqiqot natijalari. Ixtisoslik va mutaxassislik fanlari mazmunida ishlab chiqarish xususiyatlarining o'z aksini topishi, talaba olgan nazariy bilimlarini amaliyotda qo'llay olish imkoniyatini ta'minlanishi kerak. Oliy ta'lim muassasasi talabalari maxsus fanga tegishli faoliyat usullari bo'yicha etarli bilim va ko'nikmalarga ega bo'lishlari lozim.

«Ijtimoiy hamkorlik bozor iqtisodiyoti asosida sivilizatsiyalashgan jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlarni o'ziga xos turidir. Unga xos quyidagi belgilar mavjud:

- bu munosabat manfaatlari bir xil va qarama-qarshi ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy manfaatlari prinsipial jihatdan har xil sub'ektlar va tomonlar orasida bo'ladi;
- bunda tomonlarning qarama-qarshiligiga emas, balki barqaror foyda keltiruvchi ijtimoiy murosaga erishish yo'lini izlash uchun ishonchli ma'lumotga ega erkin ishchi kuchiga yo'naltirilgan munosabatdir;
- bu toifa munosabatlarga jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyoti, ijtimoiy barqarorligi uchun muhim barcha ijtimoiy guruhlar qiziqadi [4].

Demak, ijtimoiy hamkorlik o'zida muammolarni hal qilish, tinch tarixiy yo'l bilan jamiyatning ijtimoiy barqarorligiga erishishga yordam beruvchi, ijtimoiy mehnatdagi nizolarni sivilizatsiyalashgan tartibda hal etish usulidir. Ijtimoiy hamkorlikni kuzatgan paytda, hamkorlar orasidagi o'zaro aloqalarni bog'lashda ko'mak berib borish muhim hisoblanadi, kichikroq doiradagi hamkorlik tomonlariga vazifalarni aniqroq belgilashga va hamkorlik natijalarini yaqqol ko'rish yordam beradi.

1-rasm. Ta'limda ijtimoiy hamkorlik munosabati tasnifi

Ijtimoiy hamkorlikka beriladigan bunday ta'riflar uning umumiy metodologik asosiga sharh berishga olib kelmoqda. Bizning tadqiqotimizning esa uning xususiy holdagi ahamiyati, ya'ni mamlakatimiz ta'lim muassasalarida tashkil etilishi va tatbiqi bilan bog'liq muammoning pedagogik va metodik jihatdan hal etishga bag'ishlanishi muhimdir. Ta'limda ijtimoiy hamkorlik munosabatini quyidagicha tasniflash mumkin:

Xalqaro tajribalar tahlili shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy hamkorlik sohasiga ta'lim muassasalari muqarrar ravishda jalb etiladi. Manfaatlarni kelishtirishning klassik shakli ta'lim muassasalarida u ko'p sonli sheriklar ishtirok etuvchi jarayonga aylanadi. Agar manfaatlarni kelishtirishning klassik usuli, eng avvalo, ish haqi, jamoaviy shartnomalar, mehnat qonunchiligi masalalarini hal etish, mehnat sharoitlariga oid qoidalarni ishlab chiqishga qaratilgan bo'lsa, kasb-hunar tayyorgarlik bilan bog'liq ijtimoiy hamkorlik ish beruvchilar va malakali mutaxassislarni qamrab olish bilan cheklanmaydi. Chunki u hali mehnat bilan band bo'lmagan kishilarni mehnatga tayyorlash jarayoni bilan uzviy bog'liqdir.

Muhokama. Ijtimoiy hamkorlik kategoriyasini umuman ta'lim muassasalari muassasasiga nisbatan qo'llash nuqtai nazaridan ham ko'rib chiqish mumkin. Shu bilan bog'liq ravishda ta'lim muassasalari tizimi ijtimoiy hamkorlarining quyidagi asosiy turlari ajratib ko'rsatiladi:

- ish beruvchilar;
- kasaba uyushmalari, jamoat tashkilotlari va boshqa birlashmalar;
- davlat boshqaruvi organlari, shu jumladan bandlik xizmati.

O'quv muassasasi darajasida ushbu ro'yxat ta'lim xizmatlari bozorining sub'ektlari hisobiga to'ldiriladi. Ya'ni, biz faqat sanoat korxonalarini va mehnat bozorini tartibga soluvchi institutlarnigina emas, balki boshqa ta'lim muassasalarini, shuningdek, ta'limni boshqarish organlarini ham o'quv muassasasining ijtimoiy hamkorlari sifatida qarashimiz kerak [6].

Shu tariqa, ta'lim muassasasi darajasida ijtimoiy hamkorlarning quyidagi ikki toifasi, ikki turi haqida gapirish mumkin: mehnat bozori vakillari va ta'lim

xizmatlari bozorining vakillari. Bunday bo‘linish prinsipial xususiyatga ega, chunki faqat o‘zaro hamkorlikning xususiyati va usuligina emas, balki ana shu hamkorlik davomida amalga oshiriluvchi manfaatlar tizimi ham tipologiya uchun asos bo‘lib xizmat qiladi.

An’anaviy ravishda ish beruvchilar har doim o‘quv muassasasining asosiy hamkori sifatida qaralgan, chunki ular o‘quv muassasasi «mahsuloti» ning asosiy iste’molchilari hisoblanadi va ta’lim muassasasining rivojlanish istiqboli ko‘p jihatdan ularga bog‘liq. So‘nggi paytlarda mehnat bozorida paydo bo‘layotgan korxonalarining turli–tumanligi ijtimoiy hamkorlik tizimini yaratish bo‘yicha ish boshlayotgan o‘quv muassasasining vazifasini murakkablashtiradi.

Ish beruvchilar bilan ishni rejalashtirishda faqat korxonaning mulkchilik shaklini, uning mehnat bozoridagi o‘rnini emas, balki mazkur korxonaga ishlayotgan iqtisodiyot sektorining o‘zining ham rivojlanish istiqbollari hisobga olishi zarur. Ta’lim muassasalari bilan korxonalar o‘rtasidagi aloqalarning uzulganligi shunga olib keldiki, ularning o‘zlari ham o‘z kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirishga ham e’tibor bermay qo‘ydilar. Faqat ushbu muammoning muhimligini tushunganlarga bu borada faollikni to‘xtatmadilar, aksincha o‘zlarining ta’lim tuzilmalarini, o‘quv markazlarini tashkil etib, o‘z xodimlarini kurslarga, stajirovkalarga yuborib, kadrlar tayyorlashni jadallashtirdilar.

Ta’lim muassasalarining shartnomalardan foydalanishi anchadan beri ma’lum, biroq, so‘nggi paytlarda ularning mavzu doirasi juda kengayib ketdi. Ilgari bunday shartnomalarning an’anaviy predmetlariga quyidagilar kirar edi:

- √ talabalarning ishlab chiqarish ta’limi va o‘quv amaliyotini tashkil etish va o‘tkazish;
- √ o‘qituvchilarning malakasini oshirish;
- √ korxonalar xodimlarini qayta tayyorlash va o‘qitish.
- √ Bugungi kunda yuqorida sanab o‘tilgan mavzular yoniga yangilari qo‘shildi:
- √ hamkorlikdagi tijorat faoliyati va loyihalarni amalga oshirish;
- √ tanlovlar, yarmarkalar, ko‘rgazmalarda birgalikda ishtirok etish;
- √ korxonalariga axborot va konsalting xizmatlarini ko‘rsatish;
- √ marketing xizmatlarini ko‘rsatish;
- √ halqaro loyihalarda birgalikda ishtirok etish;
- √ ilmiy-tadqiqot va texnologik ishlarni amalga oshirish.

Hamkorlikning tashkiliy shakllari ijtimoiy sheriklar bilan o‘zaro birgalikda faoliyat ko‘rsatishning ancha yuqori darajasi hisoblanadi. Ular maxsus vakolatlarga ega bo‘lgan va ustav hujjatlariga hamda belgilangan tartibda

tasdiqlanadigan boshqa tartibga soluvchi hujjatlarga asoslanib harakat qiluvchi tashkiliy tuzilmalarni yaratishni taqozo etadi. Odatda bular ta'lim muassasalaridan tashqari ta'limning boshqaruv organlarini, bandlik xizmati, ish beruvchilar, kasaba uyushmalarini o'z ichiga oluvchi Kengashlar va boshqalardir.

Xulosa. Ijtimoiy-iqtisodiy sohalar bo'yicha tadqiqotlariga tayanib, ta'kidlash kerakki, ta'lim jarayonida hamkorlik-ijtimoiy dialogga asoslangan, ijtimoiy munosabatlarning yuqori darajali shakli hisoblanadi. Ijtimoiy hamkorlik – turli millat, irq va dinga mansub kishilar hamda guruhlarning umumiy maqsad yo'lida birgalikda, bir yoqadan bosh chiqarib faoliyat olib borishi, ularning o'zaro hamjihatligini ifoda etadigan atama. Demak, xulosa qilish mumkinki, ijtimoiy hamkorlikni keng ma'noda faoliyatni har xil ijtimoiy guruhlar orasida jamoaviy hamkorlik asosida taqsimlash, faoliyat samaradorligi uchun ularning barcha ishtirokchilari haqli ishtirok etuvchi va javobgarligi tushuniladi.

Yuqorida qayd etilgan holatlar ijtimoiy hamkorlikni to'g'ri yo'lga qo'yish – ta'lim tizimini yangi ijtimoiy funksiyasini o'rnatish va uni muhokamadan o'tkazish, o'zgartirishlar kiritish, loyihalashtirishga olib keluvchi eng maqbul yo'llardan deyish mumkin. Ijtimoiy hamkor sifatida ishlab chiqarish korxonalari, byudjet tashkilotlari, qo'shimcha ta'lim olish va ta'lim muassasalari ishtirok etadi. Ta'lim muassasalarining vazifasi ijtimoiy hamkorlikni yangi sifat ko'rinishiga olib keluvchi asosiy hamkor va tashabbuskorlar bo'lib qolishi lozim.

Adabiyotlar:

1. Olimov, K. T., & Sh, T. Z. (2019). Integration of Special Subjects, Opportunities and Solutions. *Eastern European Scientific Journal*, (2), 67-70.
2. Тухтаева, З. Ш., & Искандарова, Г. Б. (2014). Пути осуществления межпредметной связи и преемственности. *Молодой ученый*, (8), 884-887.
3. Юнусова Г. ва бошқалар. Methods of teaching the uzbek language in higher education. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government*, 2021, Volume 27, Issue 2, Pages 5525-5532. https://www.cibgp.com/article_11080.html
4. Tukhtayeva Z.Sh., Imomov B.B. Possibilities of Introducing Information technologies in Educational Process. *International Journal of Academic and Applied Research (IJAAR)* ISSN: 2643-9603 Vol. 4, Issue 4, April – 2020. – Pages 78-80.
5. Тошева, Н. М., Тухтаева, З. Ш., & Атамуратова, Г. О. (2014). Значение самостоятельного образования при формировании творческой деятельности. *Молодой ученый*, (8), 878-879.
6. Тухтаева, З. Ш. (2011). Межпредметные связи и преемственность в профессиональном образовании. *Профессиональное образование. Столица*, (9), 43-44.
7. Тухтаева, З. Ш. (2018). Олий таълимда ихтисослик ва мутахассислик фанлар узвийлиги ва интеграциясини таъминлаш муаммолари. *Касб-хунар таълим*, 4, - 21 б.